MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

GYÖRGY, Aladár

Az új Afrika (térképpel) / The New Africa (with a map)

***Eredeti közl (térképpel) és/Original publication*:**
Földrajzi közlemények, 1891, 21. évf., 2. füzet, 97–110. old.
***Elektronikus közlés/Electronic publication*:**
AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.002.463
Dátum/Date: 2017. október / October 30.
filename: gyorgyaladar_1891_AzUjAfrika
Az elektronikus közlést előkészítette
/The electronic publication prepared by:
B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd
Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document
GYÖRGY, Aladár: Az új Afrika (térképpel) / The New Africa (with a map), *AHU MATT*, 2017, **pp 1–17. old.,** No. 000.002.463, http://afrikatudastar.hu
Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:
Közkönyvtárakban / In public libraries
Kulcsszavak/Key words
magyar Afrika-kutatás, az afrikai kontinens geográfiai rendszerének változásai az európaiak behatolása és a gyarmatosítás következtében
African studies in Hungary, changes in the African continent's geographic system due to the invasion of Europeans and the colonisation

---

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC

SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages
* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration
* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

MEGJELENT! AFRIKAKUTATÁS MAGYARSZÁGON – első kötet c. tanulmánygyűjtemény (évkönyv), 2017, 640 old. (*AHU MATT Könyvek / Hagyományos Kultúrák a Mai Afrikában* sorozat, No. 4), kiadta: Afrikai Kutatási és Kiadási Program (AKKP), – Magyar Afrika Társaság, – ELTE BTK Történeti Intézet (Új és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék), – Mundus Novus Könyvek, Érd

A kötet nyomtatott megjelentetését a Szerencsejáték Zrt. támogatása tette lehetővé.

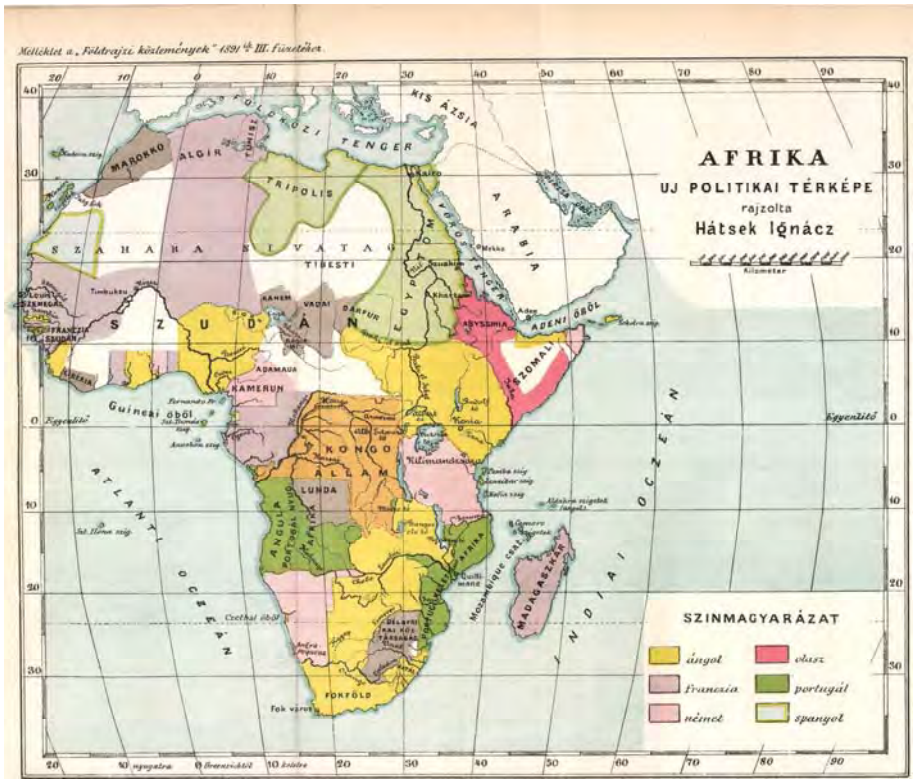
SZERENCSEJÁTÉK ZRT.

Október másodikán koraeste bemutatásra került a Makadám Mérnöki Klubban a Magyar Afrika Társaság által működtetett Magyar Afrika Tudástár könyvsorozatának (a Mundus Novus Könyvek Kft. gondozásában megjelenő AHU MATT Könyvek – *Hagyományos Kultúrák a Modern Afrikában*) nyolc új kötete. Így a néhány napja a nyomdából megérkezett *Afrikakutatás Magyarországon – első kötet (A 70 éves Biernaczky Szilárd Afrika Barátság-Kötete)*, amelyben 50 dolgozat kapott helyet, zömmel magyar, néhány esetben külföldi szerzők tollából. A tanulmánygyűjtemény méltán képviseli a tegnapi és mai hazai afrikanisztikát, de folyosókat nyit a nemzetközi tudományosság irányában is. Így például dolgozatot küldött az ünnepi kötetbe többek között a februárban 88 évesen elhunyt világhírű történész antropológus, Jan Vansina professzor, a „szóbeli történelemkutatás megteremtője" is. Tájékoztatás hangzott el továbbá a Magyar Afrika Tudás elektronikus könyvtár eddigi anyagát (október 29-i állapot: 2065 tétel, kb. 300 könyv, továbbá 1700-nál több tanulmány és dokumentum) bemutató kötetről (24 méltató írással és teljes bibliográfiával), amely ugyancsak nyomtatásban is kiadásra került az AHU elnöke, Balogh Sándor úr jóvoltából. A további hat kötet esetében, mivel azok csak elektronikusan jelentek meg eddig, a tájékoztatás képernyő segítségével történt. A bemutató résztvevői utóbb elismeréssel szóltak a sorozatot működtető társszerkesztők, B. Wallner Erika és Biernaczky Szilárd nagy szorgalommal és lelkesedéssel végzett, igen színvonalas és úttörőnek számító szakmai kiadói tevékenységéről. (További megjelent művek: az idejekorán elhunyt Füssi Nagy Géza, az AHU alapító tagja kötete: *Etnokulturális folyamatok Kelet-Afrikában*. Összegyűjtött tanulmányok (opus posztumusz) --- Ferwagner Péter Ákos: *Történelem a Magreb országaiban*. Összegyűjtött tanulmányok --- Pénzes Tímea *Ghána ölelésében* (több mint utazási könyv) --- végül Biernaczky Szilárd: *Afrika Magyarországon – Magyarok Afrikáról*. Tudománytörténeti vázlatok – 1. kötet). (*Globoport*)

AZ ÚJ AFRIKA (TÉRKÉPPEL)

GYÖRGY, Aladár

Földrajzi közlemények, 1891, 21. évf., 2. füzet, 97–110. old.

Századunk sok más nevezetes változás mellett a földgömb egyes részei politikai átalakulásában is páratlanul áll. Amerikában a régi spanyol birtokok szétomlása a jelen század elején, Ázsiában az oroszok előnyomulása következtében létrejött változások egészen hasznavehetetlenné teszik a régi térképeket. S hasonló a változás más világrészekben is. Még a vén Európában is új viszonyok keletkeztek I. Napó-

leon bukása és legújabban a német és olasz egység létrejötte után. A legnagyobb változás azonban Afrikában történt, abban az óriási nagy földrészben, melyet – bár Európa művelt országaihoz legközelebb esett – partvidékein kívül tényleg csak a jelen században fedeztek fel, de amelyen azóta már csaknem teljesen megosztozkodtak. Évtizedről-évtizedre más térképe volt e században Afrikának, a legutolsó 15 év alatt csaknem évről-évre különböző, és az eltérés oly nagy, hogy egy jelenlegi. gondosan rajzolt térképet már alig lehet összehasonlítani azzal, amelyet pár évtizeddel ezelőtt készítettek.

Afrika felfedezéséhez, melyet kezdetben a Szahara pusztasága és a nagy folyók vízzuhatagjai oly annyira gátoltak, a jelen századból csaknem minden év járult valamivel, mindamellett kétségtelen, hogy Livingstone és Stanley világhírű utazásai óta ismerjük a nagyobb részt. Az ő koruk előtt a körülbelül 30 millió □ kilométernyi óriási területből alig 7 millió volt a térképeken politikai határok által megjelölve, és ennek is körülbelül fele, különösen Tripolisz déli része és a portugál birtokok, csak névleg voltak politikai területek, a lelkiismeretes térkép készítőnek itt is, mint Afrika többi részeiben, ismeretlen területet kellett konstatálnia.

A jelen század közepén kezdődött meg a felfedező utazások rohamos egymásutánisága. A Szaharában és Csad-tó környékén Barth és Vogel, a Nílus forrásai körül Burton és Speke és Dél-Afrikában Livingstone csaknem egyidejűleg, addig hallomás után is alig ismert óriási területeket jártak be. s részben csodálatos részleteket hoztak hírül: az egyenlítő alatt lévő örök havasokról, óriási tavak csoportjáról, a Zambezinek a Niagarával vetekedő nagyszerű vízeséséről, az emberhez olyannyira hasonló gorilla majmokról és az őserdőkben lakó törpe emberekről. Mindez és különösen pedig Livingstone bámulatra méltó ideális kitartása nagyon sok tudóst lelkesített új kutató utakra, a misszionáriusok és kereskedők is minél messzebb igyekeztek benyomulni a sötét világrész bensejébe, hódításra és tartományok foglalására azonban csak az angolok és franciák gondoltak, de ezek működése sem volt rendszeres, hanem csak a szükség által követelt lassú előhaladás egyrészt Szenegál, másrészt a Fokföld felöl.

Mindaddig, míg Stanley híres útját a Kongón át meg nem tette, és ezzel egyidejűleg Lipót belga király az első rendszeres kísérletet meg nem kockáztatta Afrika polgárosítására, a portugálok névleges s csak térképen levő birtokain kívül az európaiak csak a partokon telepedtek le, és ezek a letelepedések is csak öt helyen voltak szervezettek: éj-

szakon a franciáké Algírban, hol már valóságos államot foglaltak el, keleten a portugáloké Mozambique vidékén, délen az angoloké a Fokföldön és Natalban, nyugaton a portugáloké Benguelában és környékén, továbbá a franciáké Szenegál partjain. Algírt s a Fokföldet kivéve azonban ezek az európai gyarmatok csaknem mindenütt egyes partvidéki városokból és katonai telepekből állanak, míg a többi névleges birtokot ezen telepekhez békés kereskedelmi összeköttetések kapcsolták.

Sokkal hatalmasabbak voltak a bennszülött államok, habár Egyiptom és Abesszínia kivételével Afrika területén soha sem voltak oly nagy és művelt országok, mint Közép-Amerikában és Kelet-Ázsiában, sőt a nagyobb rész apró törzseknek alig egy pár száz négyszög kilométernyire terjedő birtokából állott. Leghatalmasabb országokat alkottak az arabok Marokkóban és a Csád-tó környékén, hol 60–100.000 lakosságú városok is voltak, továbbá voltak oly tekintélyes kereskedelmi központok, melyek (mint Zanzibar, Timbuktu és Harrar) nem területük nagysága, hanem saját fontosságuk által lettek nevezetesekké. Mindezek, valamint a mesterségesen alakozott Liberia néger köztársaság és a dél-afrikai boerek köztársaságai is külföldről nyert műveltség hatása alatt állottak, az Afrika lakosságának zömét alkotó négerek között csak elvétve találunk egy pár kisebb területet, melynek lakosai államalakításig fejlődtek. Ezek közül a nyugati parton az asantik és dahomeiek országa a legnevezetesebb harcias népükkel és a földrész bensejében Uganda, melynek fejedelmét, Mtezát Stanley »néger Napoleon«-nak nevezte el, és országáról csaknem elragadtatással szól. Egészben véve azonban Afrika bensejében még valódi államok nem voltak és a Szahara rabló törzsei, a nomád hottentották és a Kongó medencéjében királyoknak nevezett apró törzsfőnökök vezetése alatt álló népek csaknem egyenlően primitív testületi szervezetben éltek.

A hetvenes évek közepétől fogva, midőn a belga király a Tanganyika partján és a Kongó torkolata mellett megkezdette állítólagosan kizárólag civilizáló munkáját, már komolyabban gondolkoztak a csaknem napról-napra ismertebbé váló Afrika egyes részeinek elfoglalására. A hódítás eszméjének azonban nem diplomaták vagy hadvezérek, hanem egy brémai kereskedő, Lüderitz adta meg az indító lökést azáltal, hogy 1884-ben Dél-Afrika nyugati partjain Angra Pequena körül potom áron egy országot vásárolt meg. A németek, kik Szedán óta felébredt nemzeti féltékenységből már rég gyanús

szemmel nézték népük százezreinek kivándorlását az amerikai Egyesült Államokba, hol az utódok csakhamar angolokká lettek, kapvakaptak a gyarmatalakítás eszméjén. Pár év alatt megszületett a Kongó-állam, Kamerun gyarmat és a kelet-afrikai német társaság. Más nemzetek is forgolódni kezdettek, és különösen a franciák a Kongó mentén és az angolok Dél-Afrikában nagy tevékenységet fejtettek ki.

A fehér foltok évről-évre tünedeztek, és jelenleg elmondhatjuk, hogy Afrika államokra felosztása nagyban és egészben befejezett tény, mert az óriási területből már alig 1/6-a maradt gazdátlan és a teljesen ismeretlen foltok száma háromra olvadt le: a Szahara egy részére, a Csad-tó déli részén levő vidékre és a Szomali félsziget egyes pontjaira. Kerek számban számítva, mintegy 26 millió négyszög kilométernyi területnek van már névleges gazdája, és ebből közel 15 milliónyi területet éppen a legutóbbi évtized alatt foglaltak le. A 200 milliót meghaladó afrikai lakosságnak nagy része az utolsó 6 év alatt új urat nyert, főképpen diplomáciai úton.

Miként négy századdal ezelőtt az akkor felfedezett Amerikában, itt is az európai nemzetek lettek az urak. Bennszülött tekintélyes önálló állam az egy Marokkó kivételével már csak névleg van. A kis Liberia köztársaság, melyet egykor az amerikai rabszolgaság ellenesei alapítottak, alig vehető komolyan, a Csád-tó környékén levő önálló államok (Kanem, Bornu, Bagirmi, Wadai, Darfur) már-már idegen hatás alá kerültek, valamint a dél-afrikai boer köztársaságok is és a nemrég még tekintélyes Zanzibár angol, Madagaszkár pedig francia fennhatóság alá jutott. Egyiptom és Tripolisz, a török szultán államai, szintén nem mondhatók függetleneknek, sőt, az előbbi már-már angol fennhatóság alá került.

Figyelemmel kisérve a mellékelt térképet a jelen helyzetet a következőkben ismertethetjük:

Afrika éjszaki része leginkább megtartotta régi képét; a leglényegesebb változás az, hogy az előbb önálló Tunisz francia hatóság alá került, s Egyiptomnak déli tartományai (legalább ideiglenesen) önállókká lettek. A déli határ ezen országoknál különben még most sincs véglegesen megállapítva, s a Szaharában lakó vad törzsek miatt birtokba véve még kevésbé.

A nyugati partvonalra térve át, már Marokkó határán belül megtaláljuk az új osztozkodás első jelét, amennyiben a Nun foktól éjszakra az Ifni folyó torkolata körül Spanyolország szerzett meg magának egy kis területet a marokkói kormány engedélyéből. A Nun foktól azon-

ban a Bojador fokig még uratlan terület van, csak Juby foknál van egy angol telep, de ez sincs határozottan brit védnökség alatt. Bojador foktól ellenben egész Blanco fokig közel 800 kilométer hosszúságban 1886 óta már határozottan a spanyolok az urak, és az ő területük kiterjed a Szahara jelentékeny részére, amennyiben Adrar szultánságot és környékét is védnökségük alá vették, bár ez a keleti határ nincs szigorúan megállapítva. A spanyol terület körülbelül Magyarország nagyságának felel meg.

Blanco foktól délre kezdődik a franciák nagy területe, melyet részben Szenegambiá-nak , részben francia Szudán-nak is neveznek és mely a Szenegál folyó vidékét és a Niger felső részét öleli fel. Hatalmas terület ez, már jelenleg is, sokkal nagyobb, mint az európai Franciaország, de ha később, amint minden jel mutatja, a Niger folyó mentén kapcsolatba jő a Szahara sivatagnak Algír és Tunisz alatt eső részével, és ezekkel egyesül, méltán fogják a franciák afrikai birodalmának nevezni. Nevezetes ez a francia birtok arról is, hogy nemcsak névleges, mint némely más államnak afrikai területei, mert partjain már is virágzó és művelt városok vannak, köztük St.-Louis és az ország bensejében számos jól szervezett állomás. A Szenegálon és a Nigeren egy részén rendes gőzhajó összeköttetés van, a vasúti hálózat is megkezdődött, és évről-évre komolyabb lesz az a terv, hogy ezt a vasúti hálózatot az algíri vasutakkal összeköttetésbe hozzák. A terület Blanco foktól Mahala fokig több mint 10 szélességi fokon át terjed két kis megszakítással, melyek közt az éjszakibb kis szalag Gambia torkolatánál angol és a délibb kissé nagyobb, de aránylag mégis csekély terület a Bio Grande környékén portugál fennhatóság alatt áll. Ennek a két idegen területnek szárazföld határait a franciáknak 1887-ben és 1889-ben sikerült pontosan megállapítaniuk, míg saját gyarmataiknak terjeszkedése korlátlan maradt egész Afrika szívéig, a Csád-tó környékéig.

A francia területen túl, kevéssel a 10-ik szélességi fok alatt, ahol a guineai partvidék megkezdődik, az európai hatalmak apró területeket foglaltak el egymás mellett, részben már régibb időben, de mindenütt úgy, hogy a szárazföld felé alig voltak képesek behatolni. Közvetlenül a francia Szudán mellett fekszik Nagy-Britannia régi gyarmata, Sierra Leone, mintegy 350 kilométernyi partvidékkel és körülbelül csak ily távolságra a szárazföld felé is. Határait már 1882-ben pontosan megállapították. Délkelet felé a Manoh folyó választja el ezt a határt Liberia néger köztársaságtól, melynek partvidéke körülbelül 700 kilométernyi

hosszú a San Pedro folyóig, míg szárazföldi határa még nincs megállapítva. Ezután egy kis, alig 150 kilométernyi hosszú gazdátlan és egyelőre szerződésileg neutrálisnak jelölt terület következik, a Juby fok környékét kivéve az egyetlen pont Afrika nyugati partjain, melyet európai hatalmak még le nem foglaltak. Utána jönnek a franciák, angolok, németek és újból a franciák guineai kisebb birtokai, melyet részben az ashanti, részben a dahomeyi harcias négerektől régebben fegyveresen hódítottak el, és ma mint kereskedelmi telepek már igen jelentékenyek. A németek kis területüket, melyet 1884-ben szereztek, Togoföldnek nevezték el, a többi gyarmatoknak külön nevük nincs, leginkább a jelentékenyebb kereskedelmi telepekről ismertetnek.

A legszélső Dahomeyi néger császárság alatt fekvő francia birtokon túl, hol még a portugáloknak is van egy kikötőjük (Whydah vagy San Juan de Ajuda), következik az angol Nigerterület, mely a legújabb időben különösen a belföldön messze elterjedt, és a németek által kikutatott Benue medrét, továbbá Szokoto és Bornu régebben önálló államokat is magában foglalja egész a Csád-tóig. Éjszaki határait a francia területtel szemben az 1890. aug. 5-ki szerződés állapította meg, de ezt a szerződést a németek még nem ismerték el, és a német térképeken a határ másképpen jelöltetik. Az angol Niger terület partvidéke a német Kamerunig 800 kilométer hosszú, és ebbe esik a Niger deltája is, mely egyik fontos kapu a szudáni vidékekre, s részben rendkívül gazdag és kereskedelmileg nagyfontosságú vidék. Az angolok – különösen kereskedőik – rendkívül ügyesen terjeszkednek e területükön hovatovább, és alig lehet kétséges, hogy már a közel jövőben védnökségük alá veszik a Csád-tó környékén levő bennszülött államokat, hogy így egykor a Niger mellett levő birtokaik Egyiptom szudáni vidékével egyesüljön, melyhez szintén jogokat formálnak.

A németek Kamerun nevű területe, mely az angol Niger területtel határos, eléggé ismeretes, és társaságunkban e sorok írója is ismertette, midőn a németek megszerzették. Hátsó vidéke még nagyon kevéssé van kikutatva, és a határok bizonytalanok; kiterjesztése a Benue felé kedvenc terve volt a németeknek, de az angolok tényleg megelőzték őket. Kamerun előtt a Biafra öbölben spanyoloknak és portugáloknak vannak egyes szigeteik.

A Campo folyótól, mely Kamerun déli határa, kezdődik a francia Kongóvidék, jelentékeny nagy terület, melyet csak a partvidéken Muni és Campo folyók közt szakít félbe egy kis terület, mely még most is vitás a franciák és spanyolok között. 1885 óta számos szerző-

dés és diplomáciai jegyzékváltás történt, hogy a franciák ezen birtokának határait különösen a Kongó állam és a portugál birtokokkal szemben megállapítsák. Maga a Kongó torkolatánál a portugáloknak és Kongó államnak csak egy-egy kis földszalag jutott, a Kongótól éjszakra fekvő rész egész a Mobandsa folyóig a franciák osztatlan tulajdona, kik e területen, különösen Gabonban és az Ogove mentén jelentékeny gyarmatosításokat is eszközöltek.

Ismeretes a Kongóállam alakulásának története, az egyedülié a modern afrikai államok közül, mely a lehető legnagyobb nyilvánosság mellett Lipót belga király kezdeményezésére és a berlini nemzetközi konferencián történt. Európai értelemben vett országnak ezt sem mondhatjuk ugyan, sőt, területének legnagyobb részét ma is csak nagyjából vagy részben úgy sem ismerik, és európai telepek csak a nagy folyónak alsó és középső részein vannak, főkép Stanley-Pool környékén, mindamellett kétségtelen, hogy Afrika bensejében ma ez a leginkább európaias jellegű vidék. Régi térképen kijelölt határai sértetlenül meg vannak, bár egy jelentékeny részét, a Kvango folyótól keletre eső Lundát, mely hajdan Muata-Janvo birodalma név alatt volt ismeretes, a portugálok magukénak vindikálják a Carvalho kapitány által kötött szerződés értelmében, s éjszak-keleti sarkáról, a Victoria Eduard Nyanza környékéről Stanley legújabb utazása bebizonyította, hogy már a Nílus folyamvidékéhez tartozik, és így a kongresszus által megállapított Kongó meder határa beljebb esik. Ez a hatalmas állam egymagában nagyobb, mint Európa.

Egészen világossá lett újabban Angolának, vagyis portugál Nyugat-Afrikának határvonala. A déli határt a németekkel 1886. december 30-án kötött szerződés szerint a Kunene és Kubango folyók alkotják Andaráig és innen egyenes irányban a Zambezi folyó Katima zuhatagáig. A keleti határvonalat az angolok a Zambezi és Kabompo folyamok által jelölték meg, bár a portugálok ezt a megszorítást még most sem ismerik el, és birtokaikat a keleti partvidékkel kapcsolatba óhajtanák hozni, mely óhajtásuk azonban előre láthatólag soha sem fog teljesedni.

A Kunene folyótól délre az Orange folyó torkolatáig (ezt a folyót földrajzainkban igen gyakran nevezik Narancs-folyónak, holott neve az orániai hercegektől ered) van a németek dél-afrikai birodalma, melyet újabban Namaqua- és Damara földnek is neveznek. A partvidéken csak a parti szigetek és a csekély kiterjedésű Cethal-öböl az angolok tulajdona, és belföldi határát az újabb portugál szerződés éjszakon egy

kis földszalagon egész a Zambezi folyóig a Sobe folyó torkolatáig nyújtotta ki, míg délen a 20-ik szélességi fok Greenwichtől szolgál határvonalul. A déli rész, melyet Lüderitz földnek is neveznek az első foglaló neve után, egészen néptelen homoksivatag, éjszakon ellenben itt-ott van jó legelőföld és talán egy kis bányaterület is. Egészben véve különben Afrikának egyetlen új gyarmata sincs (a spanyolok szaharai területén kívül), mely oly csekély jövőt ígérne, mint a németeknek ezen birtoka.

A németek dél-afrikai birtokának délen és nyugaton kizárólag a nagy dél-afrikai angol terület a szomszédja, mely a portugálokkal 1890. aug. 20-án kötött, de még nem ratifikált szerződés értelmében a Zambezitől éjszakra egész a Kongó állam határáig és emellett a Tanganyika tóig terjed. Innen kelet felé egyenes irányban megy a Nyassza-tó felé, majd ennek partján le a Zambeziig, melynek völgyéből a portugálok Zambóig csak egy kis szalagot menthettek meg a hatalmas ellenféltől. A keleti határ a portugál területekkel szemben szintén jelentékenyen kinyomul, és csak a Limpopo folyónál fordul ismét nyugat felé, ahol a boerek köztársaságai terülnek el. Ez a hatalmas terület egymillió angol négyszög mértföldnél nagyobb, tehát tízszer akkora, mint az anyaország. A Fokföldön kívül, mely Algir és Alsó-Egyiptom kivételével az egész Afrikában a legműveltebb vidék, több nagyrészt már szervezett vagy szervezés alatt álló tartomány van e területen, melyek közt legműveltebb Natal és az Orange folyó partján levő gyémánt termeléséről híres vidék, továbbá a Nyassza tó alsó részén a Shire mellett levő virágzó missziói és kereskedelmi telepek. Nagy jövőt jósolnak a Zambezi és Limpopo között elterülő résznek, a régi Mashona földnek (Ophir?), melyet ma Zambeziának is neveznek, rendkívüli ásványgazdasága miatt. Általában az angolok dél-afrikai birtoka igen jelentékeny, és mivel délen a vasúthálózat, a Shirén és Nyassza-tón pedig a kereskedelmi hajózás napról-napra élénkül, előre látható, hogy ezek a tartományok már a jövő században nagy szerepet fognak játszani, és a sötét Afrikáról alkotott fogalmakra tekintve legalább is kivételek lesznek.

A hatalmas szomszédnak ezen idő szerint még ellenállának és bizonyos fokú önállóságot tanúsítanak a boer köztársaságok: Orange Free State és a dél-afrikai köztársaságok, melyeknek területét a hatalmas angolok folyvást nyirbálgatták, különösen a gyémánt mezők felfedezése óta. A boérek, kik a múlt században még a mai Földfok tulajdonosai voltak, ma főképpen az Orange felső része és a Limpopo

folyók közt laknak, és nyugati határukat legújabban az 1884-ki szerződés állapította meg a Limpopo folyó irányát véve tekintetbe. A hatalmaskodó angolok nem engedték meg, hogy e szegény földművesek közvetlenül a tengerig juthassanak, és ezen versenynek következménye lett, hogy Dél-Afrika keleti partjain több apró állam keletkezett, melyek közül a zuluk és baszutók földje, valamint Tonga ma már angol fennhatóság alatt állanak, és csak a kis Szváziföld jellege nincs megállapítva. A németek törekvése is, hogy a keleti parton a St. Lucia öbölnél helyet foglaljanak, hajótörést szenvedett.

A nagy angol terület keleti partvidékének határát a már említett szerződés a portugálokkal, mely különben még nem végleges, a Delagoa öböltől kissé délre a Kosi öbölre teszi. A portugál Kelet-Afrika partvidéke innen szakadatlanul egész a Rovuma folyó torkolatáig terjed, és mindenesetre igen tekintélyes terület, de a szárazföld felé már nagyon meg van nyirbálva, és a Zambezi folyó völgyét kivéve, ahol, mint említettük, egy keskeny szalag egész Zambóig húzódik, alig terjed egy pár száz kilométernyire, és ennek a területnek legnagyobb része is jóformán csak legelőnek használható. A portugálok elkeseredetten védik az őseiktől reájuk maradt tulajdonjogot, múlt évben csaknem háborúra került a dolog, azonban előrelátható, hogy különösen a Shire és Zambezi környékén az angolok már többet nem engednek nekik. Igen jelentékeny kereskedelmi szempontból a Zambezi különben mocsáros és fövényes torkolata, mely azonban rövid idő alatt, mint a legjobb út a nagy tavak vidékére, elsőrangú fontosságú forgalmi pont lehet.

A portugálok különben csak névleges jogainak csorbításával csaknem egyidejűleg történt meg a múlt évben júliusban az osztozkodás Közép-Afrika keleti részén az angolok és a németek között. A portugál határtól egész Egyiptom déli tartományáig és a tengerparton az újabban olasz fennhatóság alá került Szomali félszigetig mindent megosztott e két nemzet egymás között, és az angolok élelmességét bizonyítja, hogy bár e területen a németek már csaknem egy évtized óta gyarmatosítottak, sőt szerződésekkel és vétellel országok birtokába jutottak, míg az angolok jóformán semmit sem tettek, nemcsak a nagyobb, de a jobb rész is az övék lett, és az ő fennhatóságuk alá került különösen az oly fontos Zanzibar sziget, melyen most már egy Európában is számot tehető város van, a kelet-afrikai forgalomnak elismert központja.

A két újonnan született közép-afrikai gyarmatállam közül a német Kelet-Afrika csekély kivétellel jól ismert területet foglal magában. Délről a Rovuma folyó, nyugatról a Nyassza és Tanganyika tavak, éjszakról a Victoria Nyanza és az innen a Kilimandzsáró felé csaknem egyenes irányban az Umba folyó torkolatáig a határok. Maga a Kilimandzsáró is ide tartozik, és ez a német birodalomnak első havasa, sajátságosan éppen az egyenlítő vonalánál. A szigetek közül csak Maflát kapták meg. A nagy, közel egy millió négyszög kilométernyi területen, mely tehát közel kétszer oly nagy, mint az anyaország – ma már sok művelt terület van, és különösen a Kilimandzsáró vidékén levő területek nagyon becsesek.

Még sokkal nagyobb az angol Kelet-Afrika, melynek kezelését, mint egykor Indiáét, hatóságilag elismert társaság viszi. Ehhez a területhez tartozik (legalább a szerződés szerint) a Victoria Nyanza nagy része, az egész Uganda és Unyoro, az Albert Nyanza, Rudolf tavak, Emin pasa egykori tartománya, Darfur és Kordofan egyes részei, melyek most a Mahdi-féle felkelők kezében vannak. A térképen gondosan körvonalozott nagy terület legjelentékenyebb része azonban még csak névleg van angol védnökség alatt, és igen jelentékeny területek még napjainkban sem ismertek. A zanzibári szultán az angol védnökséget azonban elismerte, és ezzel együtt angol fennhatóság alá kerültek a többi parti szigetek is, míg viszont Angolország elismerte Franciaország fensőségét Madagaszkár és a szomszéd szigetek felett.

A még csak partvidékén ismert Szomali félsziget újabban csaknem egészen Olaszország fennhatósága alá került, mely újabb időben Afrikának e részében igen jelentékeny szerepet játszik. 1870-ben szerezte meg egy olasz hajózási társaság az Assab öböl mellett az első területet afrikai földön. Ezt az olasz kormány 1880-ban vette át, és lassanként különböző úton terjesztette, sőt a múlt évben szerződés által a nagy kiterjedésű és igen fontos Abesszínia is védnöksége alá jutott, úgy hogy a Vörös-tenger déli részétől kezdve már igen jelentékeny terület felett rendelkezik. A Vörös-tenger torkolatánál az angoloknak és franciáknak is van egy kis birtokuk, és ezenkívül a Szomáli félsziget éjszaki partvidékének egy részére a németek tartanak igényt, míg az angolok Szokotra szigetet még 1886-ban okkupáltak. Jellemző azonban, hogy a Szomáli sziget fontos végcsúcsa még gazdátlan, bár némely német írók német területnek vindikálják.

Így eljutottunk ismét Egyiptom földjéhez, és visszatekintve utunkon láthatjuk, hogy Afrika óriási területéből ma már igen csekély rész

az, ami még uratlan jószág. Az egyes európai nemzetek birtokának nagyságát ma megállapítani még nem lehet pontosan, azonban nagy számokban, százezer négyszög kilométerekben a következő sorrendben jöttek egymás után:

1. Franciaország (a Szahara nagy részével)	6,300.000
2. Anglia 5,000.000	
3. Törökország (Egyiptom és Tripoliss névleges ura)	3,500.000
4. Németország	2,400.000
5. Portugália	1,800.000
6. Olaszország	...900.000
7. Spanyolország	...500.000

A többi mintegy 10 millió □ kilométernyi területből még körülbelül harmadfél millió jut a Kongó államra, valamivel több Marokkóra, a boer köztársaságokra és a többi független bennszülött államokra és alig négy millió □ kilométernyi, nagyrészt a Szaharára és a Csád-tó és Kongó közt levő vidékre eső terület az, ami még teljesen gazdátlan, sőt nagyrészt ismeretlen is.

Európa nagyobb országai közül tehát csak monarchiánk és Oroszország nem vettek részt az új osztozkodásban, Oroszország ugyan Abesszínia táján tett egy kísérletet, de csúfos kudarccal. A régi birtokosok közül Portugália és Törökország ezen osztozkodásban csak vesztettek, és pedig az előbbeni a Zambezi vidékén igen értékes területüket. Látszólag legjobban járt Franciaország, mivel azonban új területeinek zöme a Szaharára jut, ez az elsőség még Nyugat-Szudán és Madagaszkár értékes részeinek megszerzése mellett is egészen háttérbe szorul az angolok valóban nagyszerű szerzeményei mellett.

Egy tekintet a térképre, meggyőzhet mindenkit arról, hogy a hatalmas brit birodalom, mely Egyiptomot már is félig-meddig körmei között tartja, jövőben a legnagyobb úr lesz Afrikában, mert Egyiptomtól a Fokföldig csaknem szakadatlan összeköttetésben vannak birtokai, és nagyon valószínű, hogy a Niger kereskedő társaságnak eddig is tapasztalt ügyessége következtében rövid idő alatt fennhatósága alá kerülnek a Csád-tó mellett levő szudáni tartományok is, és így keletafrikai birtokai a Niger torkolatánál levőkkel egyenes összeköttetésbe jutnak.

Hasonló az eredmény, ha az új hódítások nemzetgazdasági s politikai fontosságát mérlegeljük. Az élelmes angol kétségtelenül legjob-

ban járt. Dél-Afrikában az arany és gyémánt bányák, a Niger deltájánál a pálmák s olajfák, a Nyassza déli részén, a Johnston által földi paradicsomnak nevezett gyönyörű vidéken, a mezőgazdaságra s állattenyésztésre csaknem páratlan vidékek s a Kenya havas környékén (ahol akarja a magyar születésű Hertzka Tivadar szocialisztikus államát létesíteni) az elefántok s más hasznos állatok páratlan bősége – mind oly természeti kincsek, melyeket az angol ügyesség és tőke bizonnyal rövid idő alatt fel fog használni, hogy új afrikai birtoka valóságos kincses bányája legyen. Mily hatalmas e tekintetben az angol, legjobban mutatja a portugáloktól elvett Zambézia példája; csak a múlt év nyarán foglalták el, s az addig csak egy pár vadász, utazó s misszionárius által látogatott területen ma már ezernél több európai él, bányákat nyitnak, sőt vasút építését is tervezik.

Szép jövőt lehet még jósolni (különösen a tervezett vasutak megnyitása után) a többi új szerzemények közül a németek azon birtokainak, melyek a Kilimandzsáró és a Victoria Nyassza környékén vannak, a franciák szudáni és gaboni birtokainak, a Kongó állam jelentékeny részének s az olaszok keze alá került volt Abesszíniának. Legcsekélyebb jövője van a spanyolok új szerzeményének, mely csaknem kizárólag használhatatlan homoksivatag, de ez a szerzemény is fontos azáltal, mert némi tám-pontot ad Spanyolországnak arra az egykor valószínűleg bekövetkező időre, midőn Marokkó okkupálásáról lesz szó.

Magától érthető azonban, hogy ez a hat évig tartó foglalási hajsza, sőt, a kereskedők és a misszionáriusok megelőző munkája az új területeken, sem változtatta meg Afrika művelődési viszonyait. A néger fajok már csak nagy számuk következtében sem alakulhatnak át könnyen, és az amerikai indiánoknál és asztráliai pápuáknál tapasztalt félénk visszavonulás egész Afrikában csak a hottentottáknál és busmanoknál ismétlődött. A régi hódítások egyes pontjait kivéve Afrika polgáriasodása lényegileg ma is ugyanaz, mint a jelen század közepén. Az európai műveltség e nagy földrészen ma még nagy hátrányban van a mohamedánok által terjesztett műveltséggel szemben. Arab nyelvvel Marokkótól Zanzibarig és Alexandriától csaknem egészen a Zambezi partjáig jóformán nagy nehézség nélkül el lehet jutni, míg az európai nyelvek közül a legelterjedtebb angolt is alig érti egy pár millió bennszülött.

Mindamellett már nemcsak az európai telepeken mutatkozik az indogermánok műveltségének hatása. A Kongó mentében, a Tanganyika

és Nyassza tó körül és a Zambezi folyótól délre ezer és ezer bennszülött akad, ki a fehér embert »Good morning« köszöntéssel fogadja, pálinkával és pipával kínálja, és európai bútordarabokat s ruhaneműeket mond tulajdonának. Zanzibárral a nagy tavakig sok helyen találunk falvakat, melyek a kelet-európai életmódra emlékeztetnek, iskolák ezer számra vannak, néger lapokat is adnak ki itt-ott.

Legjobban terjesztik a műveltséget a vasutak és gőzhajók, melyeket a mohamedán világ e célra nem használt fel. Valóságos vasúti hálózat ugyan még csak a régi országokban, Egyiptomban, Algírban és a Fokföldön van, de Szenegambiában, a Kongó torkolatánál és Kelet-Afrikában is hozzákezdtek már e polgárosító eszközökhöz, és még jobban el vannak terjedve a gőzhajók, melyek a Nigeren, Kongón, Shirén és a nagy tavak közül a Tanganyikán és Nyasszán már egészen közönségesek, és amelyek nyomában évről-évre a polgáriasodás új telepei keletkeznek, oly telepek, melyek közt nem egy, Stanley-Pool, Blantyre és St. Louis már a kissé kényesebb kényelmi igényeknek is képesek megfelelni.

Afrika új felosztásának világtörténelmi jelentősége éppen ezen tényekben áll. Most hódította el az európai műveltség ezt a földrészt a mohamedán műveltségtől. Pár évtized múlva, különösen ha az arabok jelen tagadhatatlan sürgölődései ennek a tehetséges fajnak újjászületését vonták volna maguk után, ez a hódítás már lehetetlen, vagy legalább sokkal nehezebb lett volna. Most a politikai lépések az európaiak további előadását szükségképen vonják maguk után, és csakis idő kérdésének lehet tekinteni, hogy Afrika, éppen úgy, mint Amerikával és Ausztráliával történt egykor, indogermán műveltségű földrész lesz, habár nem lehetetlen, hogy a jelenlegi arab urak, mint azt Kelet-Afrikában a németekkel szemben tették, fegyverrel is igyekezni fognak eddigi befolyásukat biztosítani. Tény azonban, hogy ez a nagy munka nem történhetik meg egy pár évtized alatt, és nem a nélkül, hogy Európa népes országai egy pár millió főre menő rajt ne bocsássanak az új gyarmatokba.

Egyelőre meg van a külső keret. De ez meg van csaknem teljesen. A még függőben levő kérdések az angolok és portugálok, a németek és olaszok között aránylag alárendelt fontosságúak, a sokkal fontosabb kérdés a Csád-tó és Kongó közt levő vidékekre nézve talán még egy pár évtizedig függőben marad, míg a franciák, németek és főképpen az angolok térfoglalása e helyek szomszédságában szilárdabbá nem lesz. Nagyban és egészben Afrika jelenlegi térképe évtizedekig

tájékoztató marad, és igen emlékezetes világtörténelmi esemény leend mindenkor, hogy ez a csaknem páratlan nagyságú foglalási hajsza rövid hat esztendő alatt történt meg. éppen akkor, midőn a Csendestenger szigetein, Újguineán, Hátsó-Indiában és Közép-Ázsiában hasonló nagy kiterjedésű, de vérnélküli foglalások történtek. Lázasan élő korszakunkban talán kevesen is látjuk, mily gyorsan alakul át a földgömb nemcsak a csodás technikai találmányok hatása alatt, de a politikai kartográfia alapjául szolgáló viszonyokban is.